

SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF STUDENTS THROUGH SUFISM

Vaxobova Munira Salimovna,

She is a primary school teacher at Bukhara State Specialized Secondary School No. 4

Abstract: Sufism is a doctrine in Islam that guides man to spiritual and moral perfection. Scholars have expressed different opinions and assumptions about the origin and meaning of the word mysticism. Among them, Ibn Khaldun's opinion is considered to be close to the truth. It must have been derived from the Sufi word "suf" - "wool", "fur", because in ancient times the ascetics of the world were accustomed to wearing woolen garments or fur, thus showing a different way of life from the worlds of luxury.

TASAVVUF TA'LIMOTI VOSITASIDA TALABALARNI MA'NAVIY- AXLOQIY TARBIYALASH

Vaxobova Munira Salimovna,

Buxoro shahridagi 4-son ixtisoslashtirilgan davlat umumta'lim maktabi boshlangich sinf o'qituvchi

Tasavvuf, sufiylik — islomda insonni ruhiy va axloqiy jihatdan komillik sari yo'lovchi ta'limot. Tasavvuf so'zining o'zagi va mazmuni haqida olimlar turli fikr va taxminlar bildirishgan. Ular ichida Ibn Xaldunning fikri haqiqatga yaqin deb e'tirof etilgan. U "Muqaddima" asarida tasavvuf "suvf" — "jun", "po'stin" so'zidan olingan bo'lishi kerak, zero qadimdan tarkidunyo qilgan zohidlar jundan to'qilgan kiyim yoki po'stin kiyib yurishni odat qilganlar, bu bilan ular bashang kiyinib yuruvchi axli dunyolardan farqli hayot tarzini o'zlarida namoyon etganlar, deydi. Tasavvuf va "sufiy" so'zlari 9-asrning boshlarida yashagan Abu Hoshim Sufiydan boshlab joriy etilgan. Undan oldingi davrlarda bu atama o'rnida "zuhd" ("zohidlik", "tarkidunyochilik"), "taqvodorlik", "parhezkorlik" kabi so'zlar ishlatilgan. Ibn Xaldunning fikriga ko'ra, sahobalar, tobeinlar va ulardan keyingi asr kishilarida hidoyat, ibodat, taqvo va zohidlik kabi his-tuyg'ular mujassam bo'lgan. Lekin hijratning 2 asri va undan keyingi davrga kelib, odamlarning ko'pchiligida mazkur xususiyatlar o'rnida dunyoparastlik, din ishlariga beparvolik, kibr va riyokorlik kabi salbiy xususiyatlar paydo bo'la boshlagandan keyin obidlik va zohidlikni ixtiyor qilgan bir guruh kishilar tasavvuf va sufiylik nomi bilan ajralib chiqqanlar. Tasavvuf turlicha talqin qilingan. Masalan, Ma'ruf al Karxiy (815 y) fikricha, "tasavvuf — haqiqat sari intilish, odamlardan tamagirlik qilmaslik va faqirlikni ixtiyor etishdir". Zunnun al Misriy (859 y) "Sufiy boyluk istab o'zini charchatmas va yo'qotgan boyligiga achinib, bezovta bo'lmas", desa, Junayd al Bag'dodiy (909 y) "tasavvuf — qalbni sof tutmoq, tug'ma zaiflik va noxush axloqlardan forig' bo'lib, hayvoniy va nafsoniy tuyg'ular ustidan g'alaba qilmoq", deb ta'rif bergan. Yana u "tasavvuf bir uy bo'lsa, shariat unga kiradigan eshikdir", degan. So'fi Olloyor bu ta'rifni quvvatlab "Shariatsiz kishi uchib havog'a Ko'ngil berma aningdek xudnamog'a" deb yozadi. Misrlik olim Ibrohim Basyuniy "Islomda tasavvufning paydo bo'lishi" kitobida hijriy 3 va 4-asrlarda yashab o'tgan olimlarning tasavvuf haqidagi 40 ta ta'rifini keltiradi. Xulosa qilib aytish mumkinki, tasavvuf islom shariati talablarini ham ixlos bilan bajargan holda zuxd, taqvo, kamtarlik kabi oliyjanob fazilatlarini o'zida mujassam etib, nafsni poklash yo'li bilan komil inson darajasiga erishishga harakat qilishdan iborat tasavvufning o'ziga xos istilohi mavjud. Masalan, tasavvuf ilmidan saboq beruvchi shaxs — shayx, murshid, pir, eshon, xoja, mavlo, mavlono, maxdum kabi unvonlar bilan tanilgan. Tasavvufdan saboq oluvchi shaxs — murid, solik, axli dil, axli hol, mutasavvif kabi nomlar bilan atalgan. Tasavvuf bo'yicha oliy maqomlarga erishgan sohibkaromat pirlar — valiy, avliyo, qutb, aqtob, avtod, chilton, abdol, abror, ahror, nujabo, nuqabo, siddiq, g'avs va h.k. deyilgan. Tasavvuf ahli ba'zan oshiq, faqir, haqir, darvesh, qalandar, zohid, orif, devona, ahli muhabbat, ahli suluk, rijolulg'ayb, savdoyi, gado kabi atamalar bilan ham ifoda etilgan. Tasavvuf istilohi asosida ijod etgan shoirlar majoz uslubini tanlaganlar. Shuning uchun haqiqat, majoz, tashbeh, istiora kabi mantiqiy qoidalardan boxabar bo'lmagan kitobxon Navoiy, Fuzuliy, Atoy, Umar Xayyom kabi mumtoz adabiyot namoyandalarining she'rlarini to'la anglashi qiyin kechadi. Tasavvuf tarixida ko'pgina olimlar tasavvufga

doir soʻzlar izohiga bagʻishlangan lugʻat va qomuslarni yozib qoldirganlar. Ulardan ayrimlari Oʻzbekiston FA Sharqshunoslik instituti qoʻlyozmalar fondida saqlanmoqda. Tasavvuf tariqatlarining insoniyat maʼnaviyatini yuksaltirishga qoʻshib kelayotgan benazir hissasi butun dunyo xalqi tomonidan eʼtirof etilsada, baʼzan islom olamida tasavvufga salbiy nazar bilan qarash, uning tariqatlari, mashoyixlari va karomatlarini inkor etish koʻzga tashlanadi. Burhoniddin al Biqoiy (1406—1480)ning "Tasavvuf inqirozi", Abdurahmon Dimashqiyaning "Naqshbandiya taxlili" kitobi va boshqa kitoblarda tasavvufning barcha tariqatlari va ularga doir asarlar hamda mashoyixlar qattiq tanqid qilingan.

Aziz avliyolarning maqbara va mozorlarini ziyorat qilish shirk deb sanalgan. Vaholanki, ularning bu daʼvolari sharʼan asossizdir.

Islom huquqshunosligida, yaʼni sharʼiy koʻrsatmalarni amalga tatbiq etishda 4 ta fiqxiy mazhab boʻlganidek, Tasavvufda ham bir necha tariqatlar shakllangan. Mashhurlari — tayfuriya, junaydiya, hakimiya, qodiriya, yassaviylik, malomatiylar, rifoia, kubroviylik, suhravardiylik, chishtiya, akbariya, shoziliya, bektoshiya, mavlaviya, naqshbandiya, sanusiya tariqatlaridir. Mustaqillik yillari mamlakatimizda tasavvuf tariqatlarini oʻrganish, unga doir asarlarni tarjima qilish, atoqli mashoyixlarning maqbaralarini qayta qurish va taʼmirlashga ahamiyat berilmoqda. Hakim Termiziy, Najmiddin Kubro, Abduxoliq Gʻijduvoni, Xoja Ahmad Yassaviy, Bahouddin Naqshband, Xoja Ahror Valiy, Shayx Zayniddin, Zangi ota, Shayx Xovandi Tohur va boshqa koʻplab tasavvuf tariqatlariga mansub piri komillarning xayot va ijodlarini chuqur oʻrganish, qoldirgan asarlaridan xalqimizni bahramand etish borasida muayyan ishlar qilindi.

Tasavvuf tadrijiy taraqqiyotga ega taʼlimot boʻlib, islom olamida VIII asrning oʻrtalarida paydo boʻlgan. Dastlab u zohidlik harakati koʻrinishida kurtak yoyadi. Gap shundaki, hazrat Muhammad Mustafo sallallohu alayhi vasallam vafotlaridan keyin musulmonlar jamoasi ichila boʻlinish yuz beradi, ayniqsa, xalifa Usmon raeiallohu anhu eamonida boylikka ruju qoʻyish, qimmatbaho tuhfar bilan qarindosh-urugʻlar, yaqin loʻst-birolarlarni siylash rasm boʻladi. Umaviya xalifaligi davriga kelib esa, saroy hashamlari, dabdabali bezaklar, oltin-kumushga berilish, xazina toʻplash avj oldi. Yaʼni diniy mashgʻulotlar, Xudo yoʻlidagi toat- ibodat oʻrmini dunyoviy ishlar, dunyo moliga muhabbat egallay boshladi. Bu hol diniy amrlarni ado etishni har qanday dunyoviy ishlar, boyliklardan ustun qoʻygan eʼtiqodli kishilarning noroziligiga sabab boʻldi. Ular orasida hadis toʻplovchi muhaddislar, ilgaridan qashshoq boʻlib, uy-joy, mol-mulkka eʼtibor qilmagan sahobalar ham bor edi. Bularning bir qismi dinni himoya qilib, ochiq kurashga otlangan boʻlsalar, ikkinchi qismi qanoat va zuhdni («euhd» soʻeidan «eohid» soʻei kelib chiqqan) asosiy maqsad qilib olib, saroy ahli va sarvatdorlar, boylar axloqiga qarsh i norozilik belgisi sifatida tarkilunyochilik gʻoyasini targʻib etib, ijtimoiy faoliyatdan butunlay chetlashganlar, surunkali toat- ibodat bilan shugʻullanganlar. Kufa, Bagʻdod, Basra shaharlarida tarkidunyo qilgan eohidlar koʻp edi, aytish kerakki, ularning obroʻ-eʼtibori ham xalq orasida katga boʻlgan. Chunonchi, Uvays Qaraniy, Hasan BasriY kabi Yirik soʻfiylar aslida zohid kishilar edilar, shuning uchun bu zot- larning nomi shayxlar va soʻfiylar haqidagi tazkiraparda zohid sifatida tilga olinadi, baʼzi mualliflar esa ularni soʻfiylar qatoriga qoʻshmaganlar ham.

Ulugʻ tarixiy burilishlar lapri mafkurasini belgilagan jahoniy dinlar insoniyat taraqqiyotining muayyan bosqichida yangi maʼnaviy-ruhiy zarurat, fikriy va hissiy izlanishlar ehtiyojiga javob tariqasida paydo boʻlganligi sababli madaniy-maʼnaviy hayotning hamma sohasini qamrab olib, ijodiy koʻtarilish, taxayyul va tasavvurotlar olami, aqpiy va badiiy faoliyat tarziga taʼsir etib keldi. Ayni vaqtda insonning toʻxtovsiz ijodiy faoliyati dinlariing oʻziga taʼsir oʻtkazib, ulardagi sinkre- tiklik (omuxtalik) xususiyatini kuchaytirib turdi, yangi taʼli- motlar, mazhablar, qarashlar silsilasini vujudga keltirdi. Islom olamida buni moʻtaziliya, ashʼariya, «ixvon us-safo» oqimlari taʼsirida shakllangan ilmi kalom, ilmi hikmat (fal- safa), ilmi vahdat yoki ilmi tavhid (tasavvuf), shuningdek, ismoiliya, qarmatiya, imomiya misolida koʻrish mumkin. «Mafku- raviy demokratiya»ga izn bergani, inson qalbi va ruhiyatini nishonga olib, jaholat va xudbinlikka qarshi oʻlaroq maydonga chiqqani, axloqiy poklikni targʻib etgani sababli tasavvuf mohiyatan ilmu ijod ahpiga yaqin edi. Bu — bir tomondan. Ikkinchi tomondan esa, shuni eʼtirof qilishimiz kerakki, tasavvuf garchi islom bagʻrida nish urib, Qurʼon va hadislar hikmatidan oziq- langan, koʻp hollarda shariat ahkomiga suyangan boʻlsa-da, lekin u rasmiy diniy aqidaparastlik va mutaassiblikka hamda hokim tabaqaparning ayshu ishratga gʻarq turmush tarzi, talonchilik va manfaatparastlikka zid oʻlaroq mehnatkash xalq noroziligini ifodalab keldi. Ushbu taʼlimotning el orasida yoyilib, fikriy yangilanishlarga qanot

bergani, Haq va haqiqatga tashna ziyolilar yuragini band etganiga sabab shu. Qolaversa, tasavvufning ayni shahar hunarmandlari, qadimlan madaniyati rivojlanib kelgan ilm-ma'rifat markazlarida taraqqiy etgani ham bejiz emas. Yana bu o'rinda bir hodisani — tasavvufning futuvvat bilan qo'shilib ketishi hodisasini ham qayd etib o'tmoq joiz.